

پژوهش‌های آموزش زبان فارسی

به عنوان زبان اول

(۱۳۵۰-۱۳۸۳)

محمدامین ناصح^۱

چکیده

پایان‌نامه‌های تحصیلی به عنوان شاخص پژوهش‌های دانشگاهی، به دلیل ضعف نظام اطلاع‌رسانی کشور، غالباً ناشناخته مانده‌اند. به منظور معرفی پژوهش‌های ارائه شده در زمینه «آموزش زبان فارسی به خارجیان»، در شماره‌های پیشین نامه فارسی مجموعه‌ای مشتمل بر ۸۷ پایان‌نامه دانشگاهی برای نخستین بار به چاپ رسید. در ادامه فعالیت مذکور، مجموعهٔ موضوعی حاضر به معرفی ۵۶ پایان‌نامهٔ تحصیلی دیگر در زمینه «آموزش زبان اول» مربوط به سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۳ می‌پردازد. تعداد عناوین معرفی شده در این دو فهرستگان، مجموعاً ۱۴۳ پایان‌نامهٔ تحصیلی در هفت رشته از چهارده دانشگاه دولتی و آزاد کشور است.

۱. مقدمه

ارزیابی شیوه آموزش زبان مادری از نظر معیارهای تعلیم و تربیت، نقش ابزاری آن در نظم‌بخشی تفکر، پرورش ذهن خلاق، قدرت تفکر انتزاعی و کسب توانایی در بیان، قابل بررسی است. لذا این توانایی‌ها یا مهارت‌های فکری می‌باید به کمک مواد زبانی و تمرین‌های مناسب و نیز شیوه‌های آموزشی روزآمد، در سطوح مختلف آموزش داده شود.

اصولاً شیوه آموزش زبان و مهارت‌های زبانی می‌بایست بر پایه سه اصل پی‌ریزی شود: ۱. طرح پرسش‌های منطقی درباره داده‌های زبانی و متونی که آموزش داده می‌شود؛ ۲. پردازش و تحلیل داده‌های زبانی به عنوان حل مسئله و تشخیص رابطه منطقی بین اطلاعات موجود در متن؛ ۳. استنباط و نتیجه‌گیری از داده‌های زبانی. سؤالی که مطرح می‌شود این است که در نظام آموزشی ایران، کتاب‌های درسی زبان فارسی برای رسیدن به این اهداف تا چه حد موفق بوده‌اند؟

نگاهی گذرا به پیشینه آموزش زبان فارسی در مدارس کشورمان نشان می‌دهد که کتاب‌های درسی دوره‌های مختلف تحصیلی مملو از نمونه‌های نظم و نثر کهن بوده و از طرفی در برنامه‌های آموزشی، توجه چندانی به مهارت‌های شنیدن و سخن گفتن و اسباب و ابزارهای مورد نیاز آن نشده است. این مسئله در درازمدت باعث می‌شود که دانش‌آموزان قادر به بیان ساده مطالب خود نباشند. نظام آموزشی تنها به زعم خود به مهارت‌های خواندن و نوشتن آن‌ها هم فقط در حد روخوانی همان متون کهن پرداخته، غافل از آن که این دو مهارت نیز هر یک اقسام و لوازمی دارد و آموزش آنها باید با مهارت‌های جنبی گوناگونی همراه باشد. درس فارسی عمومی دانشگاهی نیز عمدتاً به مرور متون پراکنده ادب کلاسیک فارسی می‌پردازد و در واقع ادامه مسیر آموزشی ناموفق دوره متوسطه بوده است. واضح است که اقدامات گذشته ما در زمینه آموزش زبان فارسی، بیش از آن که با مقتضیات دوران جدید همگون باشد، سنتی و به دور از نظریه‌های نوین زبان‌شناختی بوده است. باید با آموزش زبان فارسی به صورت علمی و روشمند برخورد کنیم و این، نیاز جدی امروز ماست.

خوشبختانه با نگاهی به کتاب‌های دبیرستانی فعلی، شاهد تمایزی بین کتب زبان فارسی و ادبیات فارسی هستیم که اِعمال آن از حیث نظری و روش‌شناختی بسیار مهم و ضروری است. کتب زبان فارسی به آموزش کاربردهای مختلف این زبان و کتب‌های ادبیات فارسی

به معرفی نمونه‌ها و انواع ادبی اختصاص داده شده است. پذیرش تفاوت بین زبان زنده و معاصر فارسی و گونه‌های تاریخی آن، جداسازی زبان معیار، زبان ادبی و زبان علمی فارسی، پذیرش و آموزش گونه‌های مختلف و کاربردهای متفاوت زبان فارسی، معرفی دیدگاه علمی و اصول علم زبان‌شناسی و پیاده کردن مفاهیم اصلی آن برای زبان فارسی در قالب درس‌های مختلف، پرهیز از دستورزبان سنتی و برداشت‌های نادرست دربارهٔ زبان، درج نمونه‌های ادبی از نویسندگان معاصر فارسی زبان و وجود واژه‌نامهٔ عمومی و توصیفی از نام‌های خاص در پایان کتاب را می‌توان از نقاط مثبت کتاب‌های درسی آموزش زبان فارسی فعلی برشمرد؛ هرچند مواردی چون تفکیک نکردن مقولهٔ خواندن به عنوان یک مهارت مستقل زبانی از مهارت نوشتن و در نتیجه نبود پرسش‌ها و تمرین‌های مناسب اختصاصی برای پرورش مهارت‌های درک مطلب و خواندن را می‌توان به عنوان انتقادهایی بر این کتاب‌ها محسوب کرد.

در ایران، بررسی شیوه‌های تدوین و نیز ارزیابی کتب درسی هنوز بسیار نوپاست و به چند کتاب و مقاله محدود می‌شود. با این وجود، بخش مهمی از مطالعات این حوزه، در قالب پایان‌نامه‌های تحصیلی انجام شده که به دلیل ضعف نظام اطلاع‌رسانی دانشگاهی، غالباً ناشناخته مانده‌اند. بدیهی است معرفی نکردن این منابع می‌تواند پیشبرد تحقیقات تخصصی در این عرصه را با رکود مواجه کند.

مجموعهٔ موضوعی حاضر به عنوان بخشی از نتایج یک طرح پژوهشی میدانی^۲ به معرفی ۵۶ پایان‌نامه دانشگاهی در زمینه «آموزش زبان فارسی به عنوان زبان اول» می‌پردازد. این پایان‌نامه‌ها در دوازده مرکز آموزش عالی دولتی و آزاد کشور^۳ در رشته‌های آموزش زبان فارسی، زبان‌شناسی همگانی، زبان و ادبیات فارسی، برنامه‌ریزی درسی، آموزش زبان انگلیسی، گفتار درمانی و روان‌شناسی در فاصله زمانی سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۳ ارائه شده‌اند. رساله‌های حاضر که اطلاعات آنها عمدتاً از طریق مراجعه مستقیم به کتابخانه‌های دانشگاهی گردآوری شده است، بر مبنای محوریت موضوعیشان ارائه شده‌اند.

۲. طرح پژوهشی «گردآوری و چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های زبان شناختی دانشگاه‌های دولتی و آزاد کشور»، معاونت پژوهشی دانشگاه بیرجند، ۱۳۸۲.

۳. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دانشگاه اصفهان، تربیت معلم، تهران، شیراز، علامه طباطبایی، علوم بهزیستی و توانبخشی، علوم پزشکی ابرن، علوم پزشکی تهران، فردوسی مشهد و دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی و نجف‌آباد.

۲. معرفی پایان نامه ها

۱.۲. دوره پیش دبستانی

۱. خالقی، محمدرضا، «بررسی واژگان گفتاری پایه کودکان پیش دبستانی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۳-۱۳۸۴.

۲. محمدی، معصومه، «تعیین بسامد واژگان گفتاری کودکان»، به راهنمایی دکتر ویدا شقاقی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۳.

۳. رسم پور، رویا، «بررسی رشد واژگان دریافتی و بیانی با استفاده از داستان گویی در کودکان پیش دبستانی»، به راهنمایی دکتر علی افخمی، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۴. نیک پور، منیژه، «تأثیر دوره های آموزش پیش دبستانی بر رشد توانایی گفتاری کودکان»، به راهنمایی دکتر منصور فهیم، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰.

۵. روح بخش طیرانی، زهرا، «بررسی مراحل رشد دستوری گفتار کودکان پیش دبستانی و تحلیلی بر رشد عنصر دستوری فعل در گفتار چند کودک فارسی زبان»، به راهنمایی دکتر نادر جهانگیری، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۰.

۶. جلیله وند، مریم، «بررسی ویژگی های نحوی گفتار کودکان چهار تا پنج ساله فارسی زبان»، به راهنمایی دکتر حسن عشایری، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱.

۷. رحمتی راد، مرتضی، «بررسی نوع و بسامد مرجع گزینی در کودکان پیش دبستانی»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت زاده، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۷.

۸. نوربخش، گیتا، «بررسی و مقایسه شاخص های نحوی و واژگانی کودکان چهار تا شش ساله فارسی زبان»، به راهنمایی دکتر رضا نیلی پور، کارشناسی ارشد گفتاردرمانی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۷۵.

۹. غفوری، فروه، «یادآوری قید زمان در کودکان پیش دبستانی»، به راهنمایی دکتر یدالله ثمره، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.

۱۰. بابایی، نسرين، «یادآوری رنگ و آژه ها در کودکان ۵/۵ تا ۶/۵ ساله فارسی زبان»،

به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۷.

۱۱. فخرایی، علیرضا، «بررسی نقش حروف ربط در خواندن، به یاد آوردن و درک جملات فارسی»، به راهنمایی دکتر فیروز صدیقی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۶.

۱۲. سلیمانی، زهرا، «بررسی آگاهی واج‌شناختی و تأثیر آموزش خواندن بر آن در کودکان ۵/۵ تا ۶/۵ ساله»، به راهنمایی دکتر یحیی مدرس، کارشناسی ارشد گفتار درمانی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۷۹.

۲.۲. مقطع ابتدایی

۱۳. اعلایی، مریم، «بررسی و نقد روش‌های تخمین واژگان پایه در مقطع ابتدایی به منظور پیشنهاد روش‌های مناسب»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱.

۱۴. شبیری، علی محمد، «واژگان پایه ادراکی دانش‌آموزان کلاس‌های سوم، چهارم و پنجم ابتدایی»، به راهنمایی دکتر مصطفی عاصی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۶.

۱۵. صفرزاده، فرامرز، «واژگان گفتاری پایه کودکان دبستانی ایران (پایه‌های سوم، چهارم و پنجم)»، به راهنمایی دکتر سیدعلی میرعمادی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۶.

۱۶. غفاری، مهران، «تحلیل روش‌های آموزش واژگان پایه به منظور پیشنهاد طرحی برای آموزش واژگان پایه فارسی دوره ابتدایی»، به راهنمایی دکتر جلیل بانان صادقیان، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰.

۱۷. ضرغامیان، مهدی، «واژگان خوانداری کودکان دبستانی ایران»، به راهنمایی دکتر مصطفی عاصی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۱.

۱۸. بدره‌ای، فریدون، «وسعت واژگان کودکان دبستانی بر پایه نوشته‌های آنان»، به راهنمایی دکتر محمد مقدم، دکترای زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۰.

۱۹. عسکری، مهناز، «بررسی توصیفی - تحلیلی واژه‌آموزی در کتاب‌های فارسی

- دبستان در چارچوب زبان‌شناسی تربیتی»، به راهنمایی دکتر مصطفی عاصی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۸.
۲۰. اسلامی، فرانک، «تهیه آزمون بر پایه تجزیه و تحلیل و اصول آزمون‌شناسی برای تعیین سطح دانش زبان فارسی در کلاس‌های اول و دوم ابتدایی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.
۲۱. زارع، رسول، «تهیه آزمون بر پایه تجزیه و تحلیل و اصول آزمون‌شناسی برای تعیین سطح دانش زبان فارسی در کلاس پنجم ابتدایی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.
۲۲. رسایی، ایوب، «آزمون توان زبانی پایه پنجم ابتدایی»، به راهنمایی دکتر جلیل بانان صادقیان، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۸.
۲۳. شیرزاد، رضا، «بررسی میزان تطابق پرسش‌ها و تمرینات کتاب فارسی پنجم ابتدایی با هدف‌های زبان‌آموزی»، به راهنمایی دکتر محمدرضا بهرنگی، کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۳.
۲۴. اکبرپور، جعفر، «بررسی خطاهای نوشتاری دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۲.
۲۵. علیخانی، جلال، «بررسی غلط‌های املائی دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی شهرستان بروجن»، به راهنمایی دکتر مریم سیف‌نراقی، کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.
۲۶. قربانی حق، الهام، «بررسی منشأ غلط‌های املائی در پایه‌های اول و دوم دبستان»، به راهنمایی دکتر مهدی سمایی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۷.
۲۷. نبی‌فر، شیما، «بررسی خطاهای املائی و پردازش املائی در کودکان فارسی زبان سال دوم ابتدایی»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۷.
۲۸. نبی‌فر، آزاده، «پردازش ساخت مصدری در دانش‌آموزان دبستانی»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۷.

۲۹. بحیرایی، میترا، «ملاک‌های زبان‌شناختی ساده‌نویسی برای کودکان دبستانی»، به راهنمایی دکتر بهمن زندگی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰.

۳۰. خدای، سیده مریم، «بازشناسی کلمه‌های کتاب فارسی پایه اول ابتدایی و بررسی روایی و پایایی آن در تهران»، به راهنمایی دکتر رضا کریمی نوری، کارشناسی ارشد گفتار درمانی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۸۲.

۳۱. شیرازی، طاهره سیما، «رابطه آگاهی واجی در سطح خواندن دانش‌آموزان عادی فارسی‌زبان پایه اول ابتدایی در تهران»، به راهنمایی دکتر یحیی مدرسی، کارشناسی ارشد گفتار درمانی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۷۵.

۳۲. آرانی کاشانی، زهره، «بررسی رابطه بین مهارت خواندن با آگاهی واج‌شناختی و حافظه فعال واج‌شناختی در کودکان هفت ساله پایه اول دبستان‌های عادی منطقه دوازده آموزش و پرورش تهران»، به راهنمایی دکتر حبیب‌الله فاسم‌زاده، کارشناسی ارشد گفتار درمانی دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۶.

۳۳. راعی دهقی، اکبر، «انواع ابزارهای انسجام درون‌متنی در درس کتاب‌های فارسی پایه‌های اول، دوم و سوم ابتدایی و بسامد آن»، به راهنمایی دکتر محمد دبیرمقدم، کارشناسی ارشد آموزش زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۰.

۳۴. روستاییان، پریسا، «تحلیل سبک‌شناختی سروده‌های مندرج در کتاب‌های فارسی دبستان»، به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۹.

۳۵. سعیدینیا، گلرخ‌السادات، «تحلیل واژگانی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی آلمانی زبان و فارسی اول دبستان از دیدگاه معنی‌شناسی واژگانی»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱.

۳۶. علایی، پوران، «تحقیق درباره یادگیری زبان فارسی در سطوح مختلف مدارس»، به راهنمایی دکتر زهره سرمد، کارشناسی ارشد آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۳.

۳.۲. مقطع راهنمایی

۳۷. باستان، آذر، «واژگان گفتاری پایه دانش‌آموزان دختر مقطع راهنمایی»، به راهنمایی دکتر لطف‌الله یارمحمدی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۰

۳۸. زراعتکاری دریمی، فرنوش، «بررسی واژه‌های کاربردی زبان اول در دانش‌آموزان دختر مقطع راهنمایی در شیراز»، به راهنمایی دکتر مرتضی یمینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۲.

۳۹. میرزایی حصاریان، محمدباقر، «تهیه آزمون بر پایه تجزیه و تحلیل و اصول آزمون‌شناسی برای تعیین سطح دانش زبان فارسی دانش‌آموزان سال اول راهنمایی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.

۴۰. آزرمی، حسین، «تهیه آزمون بر پایه تجزیه و تحلیل و اصول آزمون‌شناسی برای تعیین سطح دانش زبان فارسی دانش‌آموزان کلاس دوم راهنمایی»، به راهنمایی دکتر فرزانه فرحزاد، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.

۴۱. قلی‌زاده، محمدرضا، «تهیه آزمون بر پایه تجزیه و تحلیل و اصول آزمون‌شناسی برای تعیین سطح دانش زبان فارسی دانش‌آموزان کلاس سوم راهنمایی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.

۴۲. مشایخی، مرثگان، «تهیه آزمون بر پایه تجزیه و تحلیل و اصول آزمون‌شناسی برای تعیین سطح دانش زبان فارسی دانش‌آموزان کلاس سوم راهنمایی»، به راهنمایی دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.

۴۳. مدرسی، مهنوش، «بررسی وضعیت موجود آموزش مهارت نوشتن به زبان فارسی در سال سوم راهنمایی»، به راهنمایی دکتر جلیل بانان صادقیان، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۳.

۴۴. رضوانی مقدم، علی، «ضرورت بازنگری متن فارسی کتاب‌های درسی مقطع راهنمایی با توجه به پدیده نشاننداری»، به راهنمایی دکتر سیدعلی میرعمادی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۹.

۴۵. صالحی، حکمت‌الله، «بررسی ابزار انسجامی حذف در متون درسی کتاب فارسی پایه اول و دوم راهنمایی»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۲.

۴۶. بیابانگرد، علیرضا، «بررسی رابطه همشینی افعال با حروف اضافه در کتاب‌های فارسی سه‌ساله راهنمایی (با رویکردی به آموزش حروف اضافه)»، به راهنمایی دکتر رضا زمردیان، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۲.

۴۷. آرامی، منصور، «بررسی و مقایسه عناصر واژگانی دانش‌آموزان کلاس اول راهنمایی تیزهوشان و عادی»، به راهنمایی دکتر شهین نعمت‌زاده، کارشناسی ارشد گفتار درمانی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۷۶.

۴۸. بخیرنیا، منصور، «بررسی آماری واژه‌های دخیل نو در کتاب‌های آموزش و پرورش مقطع ابتدایی، راهنمایی و علوم انسانی متوسطه»، به راهنمایی دکتر محمدتقی طیب، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۵.

۴.۲. مقطع دبیرستان

۴۹. تقیه، محمدرضا، «جمع‌آوری، طبقه‌بندی و بررسی مثال‌ها و تمرین‌های دستور زبان‌ها (مقاطع راهنمایی و دبیرستان)»، به راهنمایی دکتر محمدجواد شریعت، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد، ۱۳۷۲.

۵۰. پارسا، سیداحمد، «تحقیقی درباره اثرات دوروش تدریس انتزاعی و تدریس در متن (روش جزء به کل و کل به جزء) بر میزان یادگیری برخی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شیراز در درس دستور زبان فارسی»، به راهنمایی دکتر محمود طاووسی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۴.

۵۱. شهیدی، فرشید، «طرحی نو در صرف دستور مدرسه»، به راهنمایی دکتر محمدعلی گذشتی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۸.

۵۲. صادق‌لو، خلیل‌الله، «فرهنگ توصیفی دستور در کتب متوسطه»، به راهنمایی دکتر محمدعلی گذشتی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۹.

۵۳. علوی مقدم، سید بهنام، «نقد و بررسی مباحث دستوری در کتاب‌های زبان فارسی

مقطع دبیرستان»، به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۱.

۵۴. زراعی کردشولی، اسماعیل، «کسب دیدگاه‌های کارشناسان با استفاده از روش دلفی جهت یافتن مشکلات تدریس و یادگیری کتاب‌های زبان فارسی دوره دبیرستان»، به راهنمایی دکتر محمدرضا پرهیزگار، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۲.

۵۵. ابطحی، مهدی، «راهکارهای بهینه‌سازی آموزش زبان فارسی دوره دبیرستان در پایه جمع‌آوری اطلاعات به روش دلفی»، به راهنمایی دکتر غلامرضا تجویدی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۳.

۵.۲. فارسی عمومی دانشگاهی

۵۶. امین، آوازه، «اهداف آموزش فارسی عمومی دانشگاهی در چهارچوب طبقه‌بندی بلوم»، به راهنمایی دکتر عبدالمهدی ریاضی، کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۳.

۳. جمع‌بندی

با نگاهی کلی به عناوین پایان‌نامه‌های داخلی انجام شده در زمینه «آموزش زبان فارسی به عنوان زبان اول» مشخص می‌شود که در فاصله زمانی ۱۳۵۲-۱۳۷۰ مجموعاً سه رساله در این زمینه در گروه‌های آموزشی ذی‌ربط ارائه شده؛ حال آن‌که بر اساس آمار موجود این رقم در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۳ به ۵۳ رساله رسیده است.

نتایج تحلیل آماری - موضوعی اطلاعات مندرج نشان می‌دهد که تمایل به بررسی نیازهای زبانی و تحلیل کتب درسی مقطع ابتدایی به مراتب بیش از سایر مقاطع تحصیلی بوده است و لذا در زمینه نقد برنامه‌ها و کتب درسی زبان فارسی دبیرستان و دوره پیش‌دانشگاهی، با خلأ مطالعاتی مواجه هستیم که ضروری است حجم پژوهش‌های این حوزه توسعه یابد. در بررسی‌های مذکور که همه در دوره کارشناسی ارشد به انجام رسیده‌اند، مطالعات واژگانی با سیزده مورد، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و پس از آن به ترتیب تحقیقات آزمون‌شناسی، دستوری (صرف و نحو)، خط و املا و تحلیل متن قرار می‌گیرند. اهم این پژوهش‌ها به ترتیب بسامد وقوع، در رشته‌های آموزش زبان فارسی،

زبان‌شناسی همگانی و گفتار درمانی به انجام رسیده‌اند.

از دوازده دانشگاه دولتی و آزاد مورد نظر، دانشگاه علامه طباطبایی با بیست مورد، میزان گرایش در این زمینه را به خود اختصاص داده و سپس دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشگاه تهران، شیراز، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی و دانشگاه علوم پزشکی ایران در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. از میان استادان دانشگاه‌های مذکور، به ترتیب دکتر سیدمحمد ضیاءحسینی، دکتر شهین نعمت‌زاده، دکتر مصطفی عاصی و دکتر جلیل بانان صادقیان نسبت به راهنمایی رساله‌های این حوزه علاقه بیشتری نشان داده‌اند.

نکته قابل توجهی که از بررسی بیش از دوهزار رسالهٔ تحصیلی در رشته‌های ذی‌ربط در دانشگاه‌های مذکور جلب توجه می‌کند، این است که تمایل به بررسی برنامه‌ها و کتب درسی مدارس در مقایسه با دیگر حوزه‌های مطالعاتی از جایگاه چندانی برخوردار نیست که با توجه به نیاز فعلی و اهمیت موضوع، جا دارد مطالعات آتی با جهت‌گیری بیشتری به این سمت سوق داده شود. در این خصوص به‌ویژه باید سهم اندک گروه‌های زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌ها در باب نقد برنامه‌ها و کتب آموزش زبان فارسی مدارس بیش از پیش تقویت شود. با تأسف، تنها یک رساله در زمینهٔ برنامهٔ درس آموزش فارسی عمومی دانشگاه‌ها موجود بود و پایان‌نامه‌ای مرتبط با نقد کتاب‌ها و برنامه‌های آموزش زبان فارسی مورد نیاز برای دورهٔ پیش‌دانشگاهی نیز مشاهده نشد.

آنچه مسلم است این که پیشینه تدریس زبان فارسی در مدارس کشورمان از پایهٔ علمی و روند مطلوبی برخوردار نبوده است، ولی خوشبختانه تغییرات اخیر صورت گرفته در کتاب‌های درسی این حوزه، روزه‌های امیدی را برای علاقه‌مندان به تقویت این زبان گشوده است که امید می‌رود با ادامهٔ نقد سازندهٔ آنها و نیز در سایهٔ تعامل بیشتر شورای تألیف کتب درسی با گروه‌های آموزش و از سویی تحقق برنامه‌های حمایتی شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی از پژوهشگران این حوزه، خلأ مطالعاتی گذشته به سرعت برطرف شود. باشد که اطلاعات ارائه شده، بتواند ضمن بازنمایی تلاش‌های صورت گرفته، زمینهٔ مناسب‌تری برای بسط و غنای تحقیقات تخصصی در این زمینه را فراهم آورد و زمینه‌ساز ایجاد بانک اطلاعاتی جامعی در این زمینه شود.

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی